

Bir Yordam Olarak Körleşme

Sadık Acar

Vakfımızın Nisan ayı etkinlikleri içerisinde sayın Dü-cane Cündioğlu “Bir Yordam Olarak Körleşme” konulu sunumuyla bizlerle birlikte oldu.

“Körlüğün özünü çıkarma denemesi” olarak nitelediği bu konuşmasında Sayın Cündioğlu “*Hakikatin yalnızca bilinen bir şey değil aynı zamanda görülmesi gereken bir şey olduğunu*” vurguladı. Ayrıca körlüğün bedensel bir eksiklik olmaktan öte çağrışımları olduğu üzerinde durarak, körlük denildiğinde hatırlanması gereken en önemli kavramın hicap, yani perde olduğunu belirtti. İnsanın bilme ediminin “görmeyi” kapsamadığını, bilmenin ve onun nesnelere bir perde olarak insanla onun hakikati arasında durduğunu belirtti.

Bu sebeple insanın bir yordam olarak bedensel körlüğü değil, ama kendisini imgesiz olanın şuuruna taşıyacak “körleşmeyi” iradi bir tavırla sağlayıp kendi muhayyilesini eşya üzerinden çekip kendi içine kıvrarak, bir anlamda bedensel görüşünü bir iç görüye teslim etmek suretiyle “körleşme” sürecine katılması gerektiğini ifade etti.

Cündioğlu yordam olarak gördüğü körleşmede özet olarak aklın, bilimin, felsefenin yolları olan nazarın, teorinin, kuramın yanında “Tanrısal körlüğe”, mutlak âma’ya bir yol olarak nitelediği İsrâ’ya, yani “bakışın yürüyüşüne” vurgu yaptı.

Yazılarımızı Bekliyoruz!

Yabancılaşma kavramını; “insansal ürünlerin insanı boyunduruğu altına alma, karşıt güçler durumuna gelmeleri ve bunun sonucu olarak da insanı insan olmayana dönüştürmeleri süreci” olarak tanımlayan Karl Marx’ın bu tanımını, bizler günlük dilimizde “el”imize “yabancı” anlamını da yükleyerek yaşamımıza aktarıyoruz, belki de farkında olmadan... Bu, kendi ellerimizle yaptıklarımızın, yönelişimizin karşıtlığına dönüşme sürecini, hem kendi tarihselliğinde hem de kendi bilinçlerimizde izleyip, gördüklerimizi felsefenin arı duru anlatımı ile yine kendi bilinçlerimize taşımak istiyoruz. “Yabancılaşma” ana başlığı ile bu süreci şekillendiren alt kavramların da ışığında Ekim 2015 sayımızı aydınlatacak tematik bülten çalışmamız için sizin de katkılarınızı bekliyoruz.

Değerli çalışmalarınızı **1 Eylül 2015** tarihine kadar bulten@anadoluydinlanma.org adresine göndermeyi unutmayın.

BİZDEN HABERLER

Selin Erş

YAZ YEMEĞİNDE BULUŞALIM

2 Haziran 2015

Saat: 20:00 - 24:00

Kayışdağı Cad. No: 1 Kozyatağı,
34752 İstanbul - Türkiye
Telefon: 0216 570 00 00
Fax: 0216 469 99 99

www.marriottistanbulasia.com

Bakkhalar

7 Nisan günü Celal Eldeniz dostumuzun yönetmenliğinde oluşan vakıf tiyatro grubumuz, Euripides’in Bakkhalar adlı oyununu sahnelediler. Tüm katılımcıların büyük özveriyle hazırladıkları oyunun konusu şöyle:

Eser, Thebai kralı Pentheus’un, kuzeni Dionysos’un tanrılığını kabul etmemesi ve Dionysian külte karşı olması nedeniyle Bakkhalar tarafından öldürülmesini konu alır. Euripides’in son dönem oyunlarında rastlanmakta olan siyasetçilere karşı eleştirilere Bakkhalar’da da rastlanır: “*Cüretli ve nüfuzlu olup da konuşma yeteneği olan kişi eğer akılsızsa tehlikeli bir vatandaş olur.*”

Sabahattin Eyüboğlu Bakkhalar ile ilgili şöyle der: “*Bakkhalar yalnız Yunan tragedyasının değerli bir örneği değil, Dionysos dininin belli başlı belgelerinden biridir. Dionysos dini ise Batı’nın fikir ve sanat kaynaklarından biri ve belki en bereketlisidir. Yalnız tiyatroyu doğurmuş olması, bu dinin Avrupa kültüründe ne büyük bir yer tuttuğunu gösterir. Bizim için Dionysos dininin ayrı bir önemi de bu dinin Yunanistan’a Anadolu’dan geçmiş olmasındadır.*”

• Vakıf bülteni yayın kurulumuz üyesi Ekrem Genç’in kızı **Gonca Genç**, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi’nin bu yıl 9. kez düzenlediği Şener Özler Çocuk ve Resim Yarışması’nda “Big Bang” isimli resmiyle madalya kazandı. Konusu “Penceremden Dünya” olan yarışmaya 31 şehirden toplam 2665 eser katılmıştı. 04 Mayıs 2015 Pazartesi günü TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi’nde gerçekleştirilen sergi açılışı ve ödül töreninde ise oldukça renkli görüntüler yaşandı. Sevgili Gonca’yı tebrik ediyor, başarılarının devamını diliyoruz.

• Vakfımızın aktif katılımcılarımızdan Sayın **Doç. Dr. Haluk Berkmen**, 7 Mayıs 2015’te Fenerbahçe Gönüllüler Evi’nde *Carlos Castaneda ve Meksika Şamanlığı* konulu bir seminer vermiştir.

• Anadolu Aydınlanma Vakfı’nın **19. Genel Kurul** toplantısı 24 Mayıs 2015 tarihinde Kozyatağı Kültür Merkezi’nde gerçekleşti.

• Sevgili dostumuz Muhammed Varer’in eşi **Leyla Varer** 4 Mayıs 2015’te vefat etmiştir. Kendisi ve ailesine başsağlığı dileriz.

• Değerli Metin Bobaroğlu, Mehmet Bobaroğlu, Aynur Bobaroğlu’nun amcası, Ahmet Bobaroğlu’nun kardeşi **Mustafa Bobaroğlu** 9 Mayıs 2015’te vefat etti. Tüm Bobaroğlu ailesine başsağlığı dileriz.

Modernite, Aydınlanma ve Bir Dünya Görüşü Olarak Bilim

Ioanna Kuçuradi

Postmodernizm denilen akım moda olduğundan beri modernite, tartışma konusu, hatta saldırı konusu olmuştur. Bu moda artık yatıştığı halde, ilgili tartışmalar birçok çevrelerde devam ediyor; bu kez de postmodernizm sorgulanıyor. Ancak bu tartışmalar, yeterince açık kavramlara dayanmadığı için, çoğu zaman bir “münazara” olmaktan pek ileri gitmiyor.

Ben burada, kısaca, “modernite” terimini biraz didikleme ve bundan bazı sonuçlar çıkarmaya çalışacağım.

* * *

“Modern” sözcüğü, başlangıçta eski, geleneksel, klasik gibi birkaç terimin görece terimi iken (yani bir şeyi, o ne olursa olsun, en son biçimini eskisine karşı devrimci bir biçimde getirilen ve belirli bir yerde yaygınlaştırılan en son biçimini) dile getirirken; zamanla bunun, bir şeyi belirli bir yapıyı dile getirmek için kullanılmaya başladığını görüyoruz. Ama bu “belirli şeklin” ne olduğu oldukça tartışmalıdır.

Batılı çevrelerde, “modern” terimi sık sık, çeşitli insan etkinliklerinde ve ürünlerinde yansıyan belirli bir özellikler bütününe dile getirmek için kullanılıyor. Bir etkinliği gerçekleştirme veya ürünlerinde bu özellikler –hem de diyakronik olarak– görüldüğünde ona “modern” deniliyor. Örneğin, ‘modern felsefe’den –Bochenski’ye göre– 1600-1900 yılları arasındaki felsefi düşünce kastediliyor. Oysa “modern sanat” 1900lerde başlıyor. Nedir bu özellikler?

Sonuçta görüyoruz ki “modernite” terimi, bir yandan özelliği geçmişten kopmuş olması olan bir dünya görüşünün egemen olduğu tarihsel bir dönemi dile getiriyor (yoksa postmodernite terimi nasıl oluşturulabilir?). Ama diğer yandan, aynı zamanda geçmişle her türlü kopmayı, “gelenekle ilgili bir krizi”, yani “yeni” bir dünya görüşünün geleneksel dünya görüşüyle karşı karşıya gelmesini dile getirmek için kullanılıyor.

Konumuzla ilgili bakıldığında, acaba bu “belirli” dünya görüşü nedir? Ne, ne’den (hangi şeyden) kopmuştur?

Moderniteyle ilgili 80li-90lı yıllarda yapılmış tartışmalar, bir dünya görüşü olarak

moderniteye ilişkin olumlu değer yargısına bir tepkiyi gösteriyor.

Ne var ki, Batılı olmayan birçok ülkede tartışılan, moderniteden çok modernleşmedir (çağdaşlaşmadır). Bu, eski bir tartışmadır; Batılı olmayan bir ülkeler grubunda, 20. yüzyılın başında, hatta daha önce başlamış olan bir tartışmadır ve devam ediyor. Bu ülkelerde, modernleşme kelimesinin kökü olan “modern” kelimesi bir süre öncesine kadar, Batıdaki durumu dile getiriyordu. Batıda davranıldığı “gibi” davranmayı, bir işi Batıda yapıldığı “gibi” yapmayı dile getiriyordu ya da bir kişi söz konusu olduğunda modern olmak “Batılı görüş tarzına sahip olmak, ama aslında coğrafi Batıda ve ABD’de gelişmiş farklı görüş tarzlarından birine sahip olmak anlamına geliyordu.

Burada görüyoruz ki, Batılı çevrelerde “modern” sayılan –bu, ne olursa olsun– tarihsel olarak yeni bir şeydi; oysa Batılı olmayan çevrelerde “modern” sayılan –bu, ne olursa olsun– yalnızca onlar için yeni olan bir şeydi.

Böylece, batılılaşmayla eşleştirilen modernleşmenin, 20. yüzyıl boyunca, kendileri modernleşmeyi kendi kararlarıyla seçmiş Batılı olmayan ülkelerin sürekli gündeminde bulunduğu görülüyor. Ve Batıdan “alınacak” şeylerin ne olması gerektiği konusunda görüşler çok farklı olmakla birlikte, batılılaşma uzun süre hep “iyi” bir şey sayıldığı halde, son yirmi yılda modernleşmeyi Batılılaşmakla eşleştirmeye bir tepki görünüyor ve bunları birbirinden ayırmak için çaba gösteriliyor.

Burada; a) modernleşme anlayışındaki ve onun batılılaşmayla eşleştirilmesindeki değişikliği; aynı zamanda da b) “modernite sorununu” Batıda gündeme getiren değişikliklere yol açmış olan dünya düzeyindeki gelişmelerin burada izini sürmeye ve bunların yarattığı bazı sonuçlara dayanarak, bu gelişmeleri değerlendirmeye çalışacağım.

* * *

Benim burada göstermeye çalışacağım şey, gelişmekte olan ülkelerde modernleşmenin batılılaşmadan nasıl ayrıldığını ve Batıda moderniteyi sorgulamanın pozitivist dünya görüşünün yayılmasından nasıl ortaya

çıktığını ve bunlar arasındaki bağlantıyı göstermektir.

Tarihsel olarak, Ortaçağda egemen olan dünya görüşünden ve insan anlayışından (insan imgesinden) kopma olarak görülen modernite, sık sık aydınlanmayla, çok defa da rasyonel olmayla –rasyonaliteyle– eşleştirilir. Rasyonaliteden ise şeyleri “metafizik olmayan” bir şekilde açıklamak ve temellendirmek anlaşılır. Bu rasyonellik de son on yıllarda “Batı rasyonalitesi”yle eşleştirilmiş ve ondan, şeyleri açıklamanın ve temellendirmenin belirli bir yolu anlaşılmuştur.

Bu eşleştirmelerin yarattığı soruna bakabilmek için, ilk önce “aydınlanma nedir?” sorusuna Kant’ın 1784’te, yani 230 yıl önce verdiği cevaba bir bakalım: *“Aydınlanma, insanın kendi kendisinin yarattığı ergin olmama durumundan – toyluktan– çıkmasıdır. Ergin olmama, kişinin kendi düşünce yeteneğini başkasının yol göstericiliği olmadan kullanamamasıdır. Böyle bir ergin olmama durumunun insanın kendisi tarafından yaratılmış olması da, bunun düşünce yeteneğinin eksikliğinden kaynaklanmaması; başkasının rehberliği olmadan, kişinin kendi düşünme yeteneğini kullanma cesareti ve kararlılığından yoksun olmasından kaynaklanması demektir!”*

Sapere aude! (Bilmeye cesaret et!)
Bundan dolayı, aydınlanmanın motto’su *“kendi kafanı kullanmaya cesaret et”* tir. *“Tembellikten ve korkaklıktan dolayı insan türünün büyük bir kısmı, doğa onları başkalarının rehberliğinden kurtardığı zaman bile, seve seve ergin olmama durumunu devam ettiriyor. Bu tembellik ve korkaklıktan dolayı, birilerinin bekleşik rolünü üstlenmeleri kolay oluyor. Ergin olmamak rahat bir durumdur! Benim için anlam sağlayan bir kitabım varsa, benim için vicdan olan bir rahip varsa, perhizime benim için karar verecek bir doktor varsa vb. kendimi zahmete koşmaya gerek yok. Ücretini ödeyebiliyorsam, benim düşünmem gerekmez; bu yorucu işi başkaları benim için yapacak. Bu gözetmeyi üstlenmiş olan bekçiler, insanlığın büyük çoğunluğunun, erginleşmesini yalnızca zor değil, aynı zamanda tehlikeli de bulacak,”* diyor Kant.

Kant bunları söyledikten elli yıl sonra Schopenhauer, *“Bağımsız yargılarda bulunmak pek azlarının ayrıcalığıdır;*

diğerlerini otorite ve örnek yönetir. Başkasının gözüyle görürler, başkasının kulağıyla duyarlar,” diyecek. Görüldüğü gibi, burada “aydınlanma” “başkasının rehberliği olmadan kendi kafanı kullanabilme”, –herhangi bir şey hakkında, bu arada değer ve değerler konusunda da– “kendi adına yargıda bulunma” olarak anlaşılıyor.

Laiklik veya sekülerizasyon (çağdaşlaşma), aydınlanmanın getirdiği düşüncelerdendir. “Secular” etimolojik olarak “çağa uygun olan” anlamına geliyor (Türkçede çok açık görülebilen bu nokta, Batı dillerinde o kadar açık görünmüyor).

Kant’ın bu aydınlanma anlayışının, “rasyonalite” ya da “Batı rasyonalitesi” denilenle pek ilgili görünmüyor. Bunlar daha ziyade, Hegel’in “akıl” anlayışıyla, aynı zamanda da Comte’un pozitivizmiyle ilgili görünüyor –ki bu sonuncusuna göre, insan düşüncesi üç aşamadan geçerek olgunluğuna erişiyor. Bu olgunluğa insan, doğa fenomenlerini teolojik veya metafizik bir şekilde açıklamakla değil, gözlem ve deneyle ya da “pozitif bilimle” açıklama aşamasına varınca ulaşıyor.

Tarihsel bir dönem olarak modernite, bütün bu anlayışları kapsıyor. Ne var ki, yüzyılımızın ikinci yarısına rengini vermiş olan gerek pragmatizmin gerekse Marksizm’in –her ikisinin de– arkasında aydınlanmayı değil, yukarıda sözünü ettiğim anlamda rasyonaliteyi ya da “Batı rasyonalitesi” denileni buluyoruz. Bir dünya görüşü ve ideolojisi olarak pragmatizmin insan ve ahlâk anlayışında, insana birbiriyle bağdaşmayan iki değer biçiminin bir araya getirilmiş olduğunu görüyoruz ki, her ikisi de insanın olanaklarını dengesiz bir biçimde değerlendiren dinli ve pozitivist insan anlayışları... Pragmatizmin motto’ları arasında çoğulculuğu ve hoşgörüyü görüyoruz ve bu hoşgörü (tolerans) aydınlanmanın anladığı anlamda değil, W. James’in “koridoru” olarak anlaşılıyor. Diğer yandan, Marksist dünya görüşünün kaynağından –yani yüz elli yıl önce Marx’ın geliştirdiği düşüncelerden, Marx’ın insan ve değerlik anlayışından kopmuş olduğunu ve farkına varılmadan pozitivizmin insan anlayışıyla ve “değer ötesi” (value free) bilim ve eylemle birleştirilmiş olduğunu görüyoruz.

Böylece görüyoruz ki, 20. yüzyılın düşünce

iklimine damgalarını vurmuş olan bu iki ideolojinin, diğer her bakımdan farklı olmakla birlikte, a) aynı pozitivist ya da metafiziğe karşı olan dünya görüşünü, “bilimsel dünya görüşü” denen dünya görüşünü; b) aynı pozitivist insan anlayışını, yüzü silinmiş insan dediğim insan anlayışını ve c) eylemle ilgili aynı üst-ilkeyi, “her şey yapılabilir” ilkesini paylaşıyorlar.

Şimdi de bu “bilimsel dünya görüşü”nün nasıl bir görüş olduğuna bakalım; çünkü

modernitenin sigaya çekilmesinin bu dünya görüşüyle ilgili olduğu görünüyor. Burada bunun en son biçimine –yine de 60-70 yıl eski olan biçimine– 1929’da Viyana Çevresi tarafından dile getirilen biçimine bakalım. Viyana’da kaldığı için Moritz Schlick’e minnet armağanı olarak sunulan, Hans Hahn, Otto Neurath ve Rudolf Carnap tarafından imzalanan, benim “Viyana Çevresi Manifestosu” dediğim manifestoda, başka şeyler arasında şunları da okuyoruz:

“Bilimsel dünya görüşünün belli başlı özelliği, kendi tezleri olmasından çok, temel tutumudur; görüş açılarıdır ve araştırmaları yönlendirmek istediği yöndür. Önümüzde duran hedef birleştirilmiş bilimdir (unified science), kavramlardan oluşan tam bir sistemdir (total system of concepts). Bilimsel dünya görüşü çözümler bilmece diye bir şey bilmez. Felsefeye düşen iş, problemlerin ve ifadelerin açıklığa kavuşturulmasıdır; özel “felsefi” bildirimler ortaya koymak

değil. Bu açıklığa kavuşturmanın metodu “mantıksal çözümleme”dir. Bilimsel dünya görüşünün, kendine özgü “iki ana özelliği vardır: İlki, deneyci ve pozitivisttir; yalnızca deneyden bilgi vardır, bu bilgi de doğrudan doğruya verilere dayanır. Bu ise meşru bilimin içeriğinin sınırlarını çizer.

İkinci olarak, bilimsel dünya görüşünün özelliğini oluşturan belirli bir metodu, yani mantıksal çözümlemeyi uygulamasıdır. Böyle bir çözümleme, bütün kavramlar için gerçekleştirildiği takdirde, bütün kavramlar

“redüktif (indirgen) bir sistem” olarak düzenlenebilir, “konstitütif bir teori” olarak düzenlenebilir”.

“Bilimsel dünya görüşünün temsilcileri, yalın insan deneyiminin sağlam zeminine ayaklarını basıyorlar. Emin bir şekilde, binyılların metafizik ve teolojik yıkıntılarını ortadan kaldırma görevini üstlenmiş bulunuyorlar. Bugün birçok derneklerde ve sektlerde, kitaplarda ve gazetelerde, konuşmalarda ve üniversite derslerinde görülen metafizik ve teoloji öğretilerinin, şu andaki sosyal ve ekonomik mücadelelerine dayandığı görülüyor. Savaşın bir grubu, geleneksel sosyal anlayışlara sıkı sıkıya tutunarak, içerikleri çoktan aşmış olan geleneksel metafizik ve teolojik tutumları geliştiriyor; oysa başka bir grup, özellikle Orta Avrupa’da, modern çağı karşılıyor, bu görüşleri reddediyor ve deneysel bilimden yana çıkıyor. Bu gelişme, gitgide daha çok makine kullanan ve

metafizik düşüncelere yer bırakmayan modern üretim süreciyle de ilgilidir. Böylece, bilimsel dünya görüşü gitgide daha çok, kişisel ve kamusal yaşama, eğitime, mimariye nüfuz ediyor ve ekonomik ve sosyal yaşamın rasyonel ilkelere göre biçimlendirilmesine yol açıyor. Bilimsel dünya görüşü, hayata hizmet ediyor; hayat da onu kabul ediyor”.

Bunlar neopozitivist “manifesto”nun son cümleleridir. İşte bunlarda, “bilimsel dünya görüşü” denilen görüşü ve onun “değer-dışı” saydığı biliminin kabullerini ve beklentilerini görüyoruz. İşte, “rasyonalite”nin eşleştirildiği dünya görüşü budur; Batı rasyonalitesi –yani bir rasyonalite– olduğu ya da birçokları arasında bir tane olduğu söylenen ve karşı çıkılan dünya görüşü budur. Modernitenin eleştirisi –ya da Batı rasyonalitesinin eleştirisi– yapılırken göz önünde bulundurduğu, bu dünya görüşü olsa gerek.

Böylece, eğer rasyonalite ile (bilimsel dünya görüşü) ile Batı rasyonalitesinin bu yanlış eşleştirilmesine bakarsak; kendi başına doğru bir iddia karşısında, ama yanlış bir eşleştirme ve en azından yanlış bir sonuca karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. Yani bilimsel dünya görüşünün gerçekten de dünya görüşlerinden bir tanesi olduğunu görüyoruz, ama aynı zamanda rasyonaliteyle (rasyonel olmayla) eşleştirilmesinin yanlış olduğunu ve bu eşleştirmeden çıkarılan sonucun –yani birçok rasyonalitenin olduğu iddiasının da– yanlış olduğunu, ama pek çok dünya görüşünün olduğunun da doğru olduğunu görüyoruz.

Şimdi, rasyonalite veya rasyonel olma ne demektir? Rasyonel olma; “ratio”ya, akla uygun olma” demektir. O zaman da “akıl nedir?” sorusu ortaya çıkıyor. Akıl insansal bir yetenektir; felsefe tarihinde ona çeşitli işlevler atfedildi. Filozoflar teorik, pratik, teknik, diyalektik vb. akıl(lar)dan söz ediyor.

Platon’dan Sartre’a kadar akla yüklenen bu çeşitli işlevlere baktığımızda, aklın, formel bir yetenek –verilen öncülleri aklın ilkeleri denilen ilkelere göre bağlantılayan bir yetenek; ya da verili öncüllerden, ama bilimsel özellikleri dolayısıyla değeri çok farklı olan öncüllerden– çeşitli yollar izleyerek sonuç çıkarma yeteneği olarak görüldüğünü saptayabiliyoruz.

Rasyonalite ve rasyonalitelerle ilgili tartışmalar ise, akıl ya da akıl yürütme konusunda değil, akıl yürütmenin öncülleriyle veya temellendirmelerde dayanılan önermelerle ilgili oluyor: Bir savın metafizik olmayan temellendirilmesi veya açıklaması “rasyonel” sayılıyor. “Metafizik olmayan”dan ise çeşit çeşit şeyler anlaşılıyor.

Ne var ki akıl yürütmelerde kullanılan öncüllere, bilimsel özellikleri bakımından baktığımızda, bunlardan bazılarının bilgiler olduğunu –yani o önermeleri ortaya koyandan bağımsız olan bir objesi bulunduğunu–, bazılarının ise bir düşüncüyü –örneğin bir gerekliliği– dile getirdiğini, bu düşüncelerin de kimi zaman bilgi olan, kimi zaman bilgi olmayan başka önermelerden türetildiğini görüyoruz. Unutmamak gerekir ki, bilgi dediğimiz, yalnızca doğayla (dış dünyayla) ilgili değildir. Her şey, bütün insan ürünleri de –fikirler, kavramlar, değerler, eylemler, etkinlikler de– bilme konusu yapılabilir ve haklarında bilgi, doğrulanabilir-yanlışlanabilir olan bilgi üretilebilir.

Neopozitivizm (ya da mantıksal ampirizm) bütün bilgiyi doğrudan doğruya veri olan (duyu verisi olan) önermelere indirgedi. Bu

önermeler bilgidir şüphesiz, ama tek bunlar bilgi değildir. Bu indirgemeden de, insanla ilgili bütün alanlara bir yaklaşım oluşturdu. İşte bu yaklaşımdır, “bilimsel dünya görüşü” denilen. Bu yaklaşım da, bugün modernite adıyla eleştirilen rasyonalite ile sonra da Batı rasyonalitesi ile eşleştirildi. Ne var ki bu eleştiri de, neopozitivizmin “değer dışı” yaklaşımını paylaşıyor.

Değer ve değerlere ilişkin felsefi bilgi eksikliği ve değerler değer yargılarıyla, değerlerin de normlarla eşleştirilmesi, rasyonaliteyi sorgulamaya götüren başka bir nedendir (ama bunun üzerinde durmayacağım burada).

Böylece, tarihsel bir dönem olarak modernitenin –laiklik, insan onuru, insan hakları gibi fikirleri üretmiş aydınlanmayı da kapsayan modernitenin– aydınlanmayı en son yaygın dünya görüşü ve insan anlayışıyla sık eleştirmesi, Batıda bazı düşünürleri –çoğu Fransız olan düşünürleri– “modernite”yi eleştirmeye, kimilerini reddetmeye, kimilerini de onu gözden geçirmek gerektiği düşüncesine götürmüştür.

İşte, bir dünya görüşü olarak bilim ve sonuçları (epistemolojide bilgi objesinin tamamen yitirilmesi ve sonuçları) ve değer ile değerler konusunda felsefi bilgi eksikliği, İkinci Dünya Savaşı sırasında ve ondan sonra olup biten olayların sonuçlarıyla (dünya problemleri ya da kirlilik, global problemler denilen problemler) silahlanma yarışı vb.) bir araya gelerek, Batıda rasyonaliteye olan inancı, dünya düzeyinde de “Batı rasyonalitesi”ne inancı sarsmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerin (eski adıyla Üçüncü Dünyanın) entelektüel ve siyasal tartışmalara gitgide daha çok katılması da bu değişiklikte rol oynamıştır.

Bir bütün olarak dünyamızın bugünkü durumuna baktığımızda, diyebiliriz ki, pozitivist insan imgesi –aydınlanmanın değil, pozitivistimin imgesi– “yüzü silinmiş insan” imgesi, farklı ama birbiriyle ilgili eleştirilere götürmüştür. Buluştukları-kesiştikleri nokta, bir dünya görüşü olarak bilimi sorgulamalarıdır. Hepsinin arka plânında da insan ve değer sorunları bulunuyor.

“Çağımız insanının durumu”nu, modern dünyadaki görünümünü çizmeye çalışan Hannah Arendt’e göre de, insanın “yabancılaşma”sının birçok nedeni olmakla birlikte, en önemli nedeni, yarattıkları etkiler bakımından bilimsel çalışmalar ve amaçlarıdır. Günümüz insanı, bilimsel ve teknik gelişmeleri kullanarak, adeta geçmiş yüzyılların hayalini gerçekleştirilmeye –“insanlık durumu”ndan kurtulmaya– çalışıyor. Bu düşüncesini de Hannah Arendt,

günümüz insanının kendine koyduğu amaçlara bakarak yapıyor. Bu amaçlardan biri, hep doğal olanın ötesine uzanmaya çalışan bilimle ilgilidir: Bilim, yaşamı yapay hale getirmekte ve insanı doğal olana bağlayan bağı koparmaktadır. Örneğin bir deney tüpünde çocuk yaratmak isteği, insanın kendi “durumuna” başkaldırma olarak görülebilir. Hannah Arendt, günümüz bilimini bu nedenden dolayı –yapay olanı yaratma tutkusundan dolayı– problematik görür.

Şu anda yaşadıklarımız ise, pozitivist insan ve dünya görüşüne karşı dünya düzeyinde bir başkaldırmadır. Ne var ki bu başkaldırma, felsefi değer bilgisiyse beslenmediğinden, günümüz insanları için zararlı yönleri doğru geliyor: doğa-ötesi güçlere sarılma anlamında metafizik eğilimler gitgide yayılıyor; insanların insan olarak olmalarını geliştirmeye ket vuran görüşler –dinsel, kültürel görüşler– “bütün kültürlerle eşit saygı” motto’sundan yararlanarak mesafe kazanıyor. Karşılaştığımız global problemleri çözmek için de sadece sonuçlarıyla uğraşılıyor; onları ortaya çıkarmış nedenlere (arkalarındaki fikirlere) bakmıyoruz; dolayısıyla onlardan öğrenebileceklerimizi öğrenemiyoruz.

Böylece, diyebilirim ki, hangi anlamda olursa olsun moderniteyi savunmak veya reddetmekten çok, ya da hangi anlamda olursa olsun modernizasyonu savunmak veya reddetmekten çok, felsefi bilgiye ihtiyacımız vardır. Yeni bir epistemolojiye; ama bilim ile metafizik arasında fark yapan bir epistemolojiye değil, bilgi ile insanın diğer düşünsel ürünleri arasında fark yapan bir epistemolojiye. Fiziksel olan ile metafiziksel olan arasında fark yapan bir ontolojiye değil, var olanları var olanın bir tek çeşidine indirgemeyen bir ontolojiye ihtiyacımız var. İnsan anlayışları ve imgelerimizle uğraşan bir antropolojiye değil, insanın özelliklerinin ve bu arada olanaklarının bilgisini ortaya koyan bir antropolojiye ihtiyacımız var ve ne normatif ne de meta-etik olan ve bu yaklaşımların ötesinde insanın bir fenomeni olarak etik fenomenini bilme konusu yapan bir etiğe ihtiyacımız var.

Bunların sağlayabildiği olanaklarla günümüz problemleri bugünkünden farklı bir bakışla ele alınabilir ve çözümler üretilebilir.

21. yüzyılın eşiğinde dünya düzeyinde gördüğümüz felsefeye dönüşün, ona bağlanan umutları bir yere kadar karşılayabilmesi için, ayrıca felsefenin de kendini silkelemesi ve gözlerini dünyaya açması yararlı olur.

İnsan Olmak

İşte Bütün Mesele!

İhsan Fazlıoğlu

(Bu makale Anlayış Dergisi, Kasım 2006 41. sayısında yayımlanmıştır.)

Anlayış Dergisi'nde şimdiye değin kaleme aldığımız pek çok yazıda, kullandığımız kavramların, bakışımızı, görüşümüzü mümkün kılan mikroskop ve teleskop gibi âletler olduğunu belirtmiş; düşünmenin, teknik anlamıyla felsefenin bir kavram matematiği olduğunu vurgulamıştık. Vurgulamıştık, çünkü kavramsal düşünmenin, başka bir deyişle, nedenselliğe dayalı biçimsel düşünmenin, kısaca mantıklı düşünmenin olmadığı, malumatın sıhhatinin bulunmadığı, söze içkin istikamet belirlenmediği söylemlerde bilginin doğruluğundan bahsedilemeyeceği açıktır. Bütün bu koşulların yanında, her kavramın katmanlı olduğunun ve bir yaşının bulunduğu dikkate alınmadığı söylemlerde, kavramlardan kurulu önermelerin gerçekliğe uygun düşmeyeceği aşikârdır. Örnek olarak, günlük konuşmalarda sıkça kullanılan akıl, bilim, din gibi kavramların, hangi katmanından bahsettiğimizi ve hangi dönemdeki anlamını öne çıkardığımızı göz önünde bulundurmaz; kavramların donmuş, mutlak bir anlamı varmış gibi davranır isek, idrakimizi ikna etmeyiz; olsa olsa vicdanımızı tatmin ederiz. Bu nedenle günümüzde pek çok dinî, siyasî hatta ilmî vesileyle yapılan konuşma ve tartışmalarda kullanılan kavramların yukarıda sıralanan yapısal özelliklerine dikkat edilmediği için, sonuç, bir kavramsal kargaşa, hatta bir kavramsal bunalımdır.

Öte yandan kudema, bazı kelimeleri kullanırken “*şahs-i manevî'si vardır*,” derdi. Örnek olarak devlet'i ele alalım: “*Devlet'in şahs-i manevî'si vardır*,” derken ne kastedilir? Şahs kelimesinin kişi anlamına geldiğini söyleyebiliriz; manevî ise anlama ilişkin demektir, yani anlamsal; ancak anlam iç-duyularda olduğu için vicdanla da ilişkilidir. Öyleyse “bazı kelimelerin, anlamsal kişiliği vardır” demek hem o kelimenin anlamına hem de değerine atıfta bulunur; kelimenin anlam-değer içerikli olduğunu vurgular. Kelimelerin kavramsal kişilikleri, insanların yapıp etmelerini belirleyen en önemli etmendir. Peygamber bir kişi olarak aramızda yok; ama peygamberlik kavramının şahs-i manevîsi aramızdadır; bayrak maddî açıdan bir bez parçası, ama şahs-i manevîsi anlam-değer dünyamızda tecessüm eder. Bu durumu günlük dilimizde sıkça kullandığımız kavramlara teşmil edebiliriz. Bundan dolayıdır ki bir milletin, bir kültürün içinin boşaltılması o millet nezdinde şahs-i

manevîsi olan kavramlarla oynanmasıyla başlar. Bir kültürün anlam-değer dünyasını, kişi ister farkında olsun ister olmasın, inanç (din) veya dinleştirilmiş düşünce (ideoloji) belirler. Bu nedenledir ki kişinin manevîyat'ından yani anlam-değer dünyasından, anlamlılığından bahsedilir; manevîyatı bozuk olmak üzerine konuşulur; bir kültürün şahs-i manevîsi bulunan kavramlarına uygun davranmayan kişilere vicdansız denilir.

Bir kişi, millet, kültür kendi anlam-değer dünyasını, bundan dolayı da anlamlandırma yeteneğini kaybetmeye başlarsa, kendi vicdanı önünde küçük düşer; aşağılık kompleksine kapılır. Bu kompleksin en önemli göstergesi, öz güvenini kaybetmek; sahip olduğu dinî, ilmî, siyasî, ahlâki, estetik, tarihî, her ne ise, bütün değerlerden önce şüpheye düşmek, sonra uzaklaşmak, en nihayetinde terk etmektir.

Şimdiye değin verilen açıklamalar ile örnekler, kavramların yalnızca idraki değil, anlam-değer dünyasıyla ilgili olduğundan vicdanı da belirlediğini gösterir. Bu nedenle bir insanın yeryüzünde başına gelebilecek en büyük musibet anlamlandırma yetisini kaybetmesidir. Bu yetiyi kaybetmek, kişiyi bunalıma sokar; bir süre sonra da kendini imhaya sürükler. Nitekim intihar eden, yani kendi varoluşunu imha eden insanların söylediği en önemli cümlenin “*Artık yaşamamın bir anlamı kalmadı*,” olması boşuna değildir. Kişilerin olduğu gibi kültürlerin, milletlerin de anlam yetilerini kaybetmeleri söz konusudur. Anlamlandırma yetisini kaybeden milletler de bir süre sonra kendilerini imha eder, yani birbirlerine düşer; neticede tarihten silinir giderler. Bir kültürün kendisini imha etmesi de o kültüre organik bütünlüğünü veren anlam-değer dünyasının, yani manevîyatının ortadan kalkmasıyla başlar; vicdansızlaşan kültürün bireyleri de birbirlerini yemeye, soymaya, öldürmeye, yok etmeye kalkışır. Bu durumu en iyi XIX. yüzyıl ile XX. yüzyılın şarkiyatçıları (oryantalistler) tespit etmişlerdir. Gibb, İslam dünyası için “*Onların her şeyini mahvettik: Felsefelerini, dinlerini... Artık hiç bir şeye inanmıyorlar. İçlerinde sonsuz bir boşluk açıldı. Anarşinin ya da intiharın eşliğindedir*,” derken bu durumu kastediyordu.

Bir kişi, millet, kültür kendi anlam-değer dünyasını, bundan dolayı da anlamlandır-

ma yeteneğini kaybetmeye başlarsa, kendi vicdanı önünde küçük düşer; aşağılık kompleksine kapılır. Bu kompleksin en önemli göstergesi, öz güvenini kaybetmek; sahip olduğu dinî, ilmî, siyasî, ahlâki, estetik, tarihî, her ne ise, bütün değerlerden önce şüpheye düşmek, sonra uzaklaşmak, en nihayetinde terk etmektir. Ancak terk edişe eşlik eden, hatta onu önceleyen; kendi değerlerini, manevîyatını, vicdanını, anlam-değer dünyasını aşağılamaktır. Aşağılamak, terk edişi kolaylaştıran bir tatmindir, bir geçiştir. Tam bu noktada kişinin mensup olduğu kültürü eleştirmesi ile aşağılaması arasında ciddi bir ayırım yapılmalıdır. Eleştiri mensubiyeti ve aidiyeti güçlendirir, zayıflatmaz; çünkü eleştiriden amaç eleştirilen şeyin daha güçlü hale getirilmesidir, zayıflatılması değil; varoluşunu daha pekiştirmektir, yok etmek değil.

Mensup olduğu kültürü her şeyiyle el-den geçiren, el-e-ş-tir-en, el-e-y-en bir kişinin aidiyeti güçleniyor; o kültürün geleceği adına bir ufuk ortaya koyuyorsa o eleştiri yapıcıdır; kırıp dökme değildir. Bu nedenle elden geçirme ile kırıp dökme, eleştiri ile hakaret birbirinden ayrılmalıdır. Ait olduğu kültürü eleştirme bir öz güven işidir; o kültürü daha ötelere taşıma, derinleştirme, zenginleştirme, sıkılaştırma, pekiştirme amaçlıdır. Hakaret ise ancak ve ancak aşağıda görülen bir şeye yöneliktir. Hiçbir insan değerli bulduğu şeye hakaret etmez; tersine ulular. İşte bundan dolayıdır ki mensubiyetini aşağılamak öncelikle kendini aşağıda görmekle başlar. Bir kişi de ait olduğu kültürün şahs-i manevîsi bulunan kavramlarını kaybetmişse, ancak o zaman o kültürü aşağılar. Bu nedenle, vicdanları terbiye etmeden yalnızca idrakleri eğiten milletler, kültürler kendi mensupları tarafından aşağılanmaya hazır olmalıdırlar.

Tarihî tecrübe ile düşüncelerinde bu tecrübeyi dikkate alan kudema, yazdıklarında ve söylediklerinde özü özünü vermeyi hedeflemiş; ayrıntıları hareket imkânı vermek için kişilere bırakmışlardır. Bir kişinin Hz. İnsan olmasını da benzer –muhtasar ve müfit– tarzda dile getirmişlerdir: Hak ve hakikatte doğruluk (el-sıdk fi'l-hakk), eylemde iyilik (el-hayr fi'l-amel), davranışta istikamet (el-istikamet fi'l-ahval). Bu nedenle istikameti olmayan doğruluk ile iyilik tek başına bir anlam ifade etmez. Söyledikleri ve ettikleri, mensubiyetlerine içkin bir istikamet taşıyorsa kişilerin ne eleştirileri, ne hakaretleri, ne yüceltmeleri, ne de aşağılamaları bir kıymet-i harbiye (temiz/mert bir değer) taşımaz. Düşünürümüz Mehmet Kafiyecî, bu durumu daha da özetler ve bir insanın, hak ve hakikate doğrulukla (el-sıdk maa'l-hakk), yaratılanlara da ahlâkla (el-huluk maa'l-halk) davrandığında insan olabileceğini belirtir. İnsan olmak işte tüm mesele!

Felsefe ve Felsefeci Üzerine

Murat Baç

(1995 yılında Tübitak Bilim ve Teknik dergisinde yayınlanmıştır.)

Felsefenin gerçekten ne olduğu konusunda sağlıklı bilgi edinmenin zor olduğu bir eğitim ortamında yaşıyoruz. Liselerde okutulan felsefe kitaplarının bu alanı tanıtmaya ve sevdirmeye konusunda Mustafa Topaloğlu'nun bir-iki yıl önce söylediği “*Aklın varsa kendine sakla, felsefe yapma*” şarkısından daha iyi bir durumda olmadığı bir ortamda, üniversite sınavı aşamasına gelmiş insanlara felsefenin nasıl bir uğraş olduğunu hakkını vererek anlatmak gerçekten zor bir iş. Zorluğun önemli bir bölümü, felsefenin bir “ders” olarak algılandığında bütün esprisinin yitilmesinden kaynaklanıyor. Öğrenme sürecinde karşılaştığımız pek çok konuyu anlamaya çalışırken, kendimizi çalıştığımız konunun içinde bir yerlere koymak zorunda değiliz. Bu anlamda, ülkemizin şurasında dağların denize paralel uzandığını, 1215'te şu kralın Magna Carta anlaşmasını imzaladığını, ikinci dereceden şu denklemin şöyle kökleri olduğunu ya da karbonun hidrojen ve oksijenle kurduğu derin ilişkileri öğrenirken bu konuları nesnel birer “konu”, kendimizi de dışardan bir “öğrenen” olarak görüp bunları bilgi dağarcığına ekleyebiliriz. Felsefe ise pek böyle değildir. Felsefenin geleneksel sorunlarıyla uğraşırken siz bir köşede, anlamaya çalıştığınız konu diğer köşede duramaz. Felsefe, gerekli not alındıktan sonra kafadan boşaltılacak bir şey değildir. Sanırım bu noktada, beni mühendislikten felsefeye neyin çektiğini biraz daha açık hale getirmem gerekiyor.

Bilgi edinmenin türlü yolları var; bilgiyi kullanarak dünyayı değiştirmenin de. Hele günümüzün bilim ve teknolojiyle insan-ı bu işi inanılmaz bir hız ve boyutta gerçekleştirebiliyor. Ancak benim kişisel dünyam açısından bakıldığında şöyle bir sorun var: Tek tek bilimlerin bize sağladığı bilgileri kullanarak bu bilgilerin şekillendiği –ve varlık alanında özgün bir yer kaplayan– dünyayı bir bütün olarak anlayamayız. Doğa bilimleri bize maddenin yapıtaşlarını ve nesnelerin nasıl devindiklerinin ayrıntılı çözümlerini veriyor (bu konudaki başarısı yadsınmaz). Yine de bu çözümler ışığında doğrudan yanıtlayamayacağımız pek çok soru kalacaktır. Örneğin: “Devlet yönetimi konusunda bir kuram hangi ilkelere dayanmalıdır?”, “Ne kadar özgür olabilirim?”, “İyi nedir?”, “İyinin ölçütü ne kadar nesnelir?”, “Kesin bilgi var mıdır?”, “Bilimin bize evreni giderek daha doğru bir şekilde betimlediğini nasıl bilebiliriz?”, “Sonlu bir yaşamı anlamlı kılan şey ne

olabilir?”. Şu kadar açık ki; maddenin ve devininin çözümlenmesinde ne kadar başarılı olursak olalım, kuramsal düzeydeki bazı sorunlarımız için doğal bilimlerin bize sunduğu açıklama olanaklarının ötesine geçmemiz gerekiyor.

Şimdi yazımın başında belirttiğim konuya dönelim. Felsefeyi konular içinde bir “konu” olmanın dışına taşıyan şey nedir? Bunun yanıtını felsefenin köklerinde aramak ve felsefenin ortaya çıkmasında ne tür itkilerin rol oynadığını iyi anlamak gerekiyor. “Bilgelik Sevdası” anlamına gelen felsefe, geleneksel olarak yaşamımızı ve onu oluşturan unsurları sorgulamanın bir yoludur. İşte burada felsefenin en ilginç ve en çekici yönü ortaya çıkıyor: Felsefede, en geniş anlamıyla, düşününce de üstünde düşünülen de insan. Atomların oluşturduğu, belli bir vektörel değerde sağa sola hareket eden insan değil; bilmeye, erdemi bulmaya çabalayan, kendini ve evreni bilimlerin de üstüne çıkarak anlamaya çalışan, yazgısını değiştirmeye çabalayan, olağanüstü güzellikte sanat eserleri yaratan, kendi türünden canlıları diri diri yakabilen, gülen, ağlayan –kısacası– yaşayan insan.

Felsefecinin yaptığı ise, bütün bu bilgi birikiminin, teknolojik yapılanmanın, yaşamın ve ölümün kuşbakışı resmini çekmek ve sorgulanmayan sorgulamaktır. Öyleyse felsefeci için uğraştığı şey bir “konu” değildir. Yani, (dürüst) felsefecinin günde üç-beş saat felsefe yaptıktan sonra işini bitirip, şapkasını giyip çıkıp gidebileceği bir yaşam yoktur. Uğraştığı “konu” kendisidir, yaşamıdır. Felsefecinin bu anlamda, sorgulama gereksinimi duymayacağı, güvenle üstüne tünebileceği değişmez doğruları da yoktur. Bir fizikçi, ekonomist, mühendis veya doktorun rahatlığına sahip değildir. Rotası ve sonu pek belli olmayan, denizinin çalkantılı ve güvensizliklerle dolu olduğu bir büyük serüvenin yolcusu gibidir.

Saniyorum insanı (en azından beni) felsefeye sürükleyen birkaç temel neden var: Tek bir alanın sınırlı sorularına kapanmaya dayanamamak; genelde kabul gören düşünce ve inanç sistemlerini sorgulamadan benimsemeyi düşünsel namusuna yakıştıramamak; düşüncenin ulaşabileceği en üst düzeyin insanı nerelere götürebileceğini merak etmek vb.

Felsefenin toplum genelinde çok fazla benimsenmemesinin ve yaşam boyu sürdürecek bir uğraş olarak düşünülmemesinin temelinde bu yukarıda saydıklarımın pek çok kişiye anlamlı veya cazip gelmemesinin

yattığına inanıyorum. Ayrıca, ayaklarımızı yere basarsak, felsefeciyi bekleyen ciddi bir para sorunu olduğu da kesindir. Ancak ben felsefenin büyüüne kapılmış bir insanın paçasını kolayca kurtaramayacağı, çünkü başka alanlarda ruhunu huzura kavuşturamayacağı kanısındayım. Ve şuna inanıyorum ki felsefe dünyada gerçekten uğraşmaya değer birkaç şeyden biridir. Bu yüzden felsefenin özellikle gençlere iyi tanıtılması gerekiyor. Yine bu yüzden lisede, boğucu bir sınıfta, asık suratlı, yaptığı işten en ufak bir zevk almayan ve felsefeyi kurbağaların sindirim sistemini anlatır gibi anlatan bir öğretmen düşüncesi bana büyük bir rahatsızlık veriyor (elbette bu bütün felsefe öğretmenleri böyledir anlamına gelmez). Çünkü felsefenin özü tutku ve serüvendir. Ve bu serüven kendi yaşamımızdır.

Eski Yunan'da “irdelenmemiş bir yaşamın yaşamaya değmeyeceğine” inanılırdı. Felsefenin ayrıcalığı bence, insana kendini daha iyi tanıma ve kendini var etme şansını vermesindedir. Amaçlarla araçların iyice birbirine karıştığı, kitlelere “doğru”ların ilâç gibi verildiği, teknolojik ve ekonomik gelişmelerin bize büyük bir özgürlük sağladığı fikrinin gittikçe daha tartışmalı bir hale geldiği ve sonuçta, insanın “Ben neyim?” sorusunu her zamankinden daha büyük bir şaşkınlıkla sorduğu çağımızda, felsefeyi her türlü dogmatizme ve zihinsel uyuşukluğa karşı benzersiz bir panzehir olarak görüyorum. Ve “bilgelik sevdası” serüvenine atılacak insanların her zaman var olacağına inanıyorum.

“Şu apaçıktır ki, ancak kavranabilir olan hakiki olanıdır; çünkü onun temelinde mutlak kavram ve daha belirgin biçimde ifade edildiğinde idea vardır. Güzellik, hakiki olanı ifade etmeninve tasarılmanın özgül bir biçimidir ve dolayısıyla baştan sona her bakımdan kavramsal düşünmeye açık bulunmalıdır.”

G.W.F. Hegel

Platon / Theaitetos

Alıntılayan: Hulusi Akkanat

“...Platon’un diyaloglarının kronolojisinde dördüncü sırayı, Platon’un filozof ve yazar kariyerinde *olgunluktan yaşlılığa geçişi* temsil eden ara diyaloglar oluşturur. Söz konusu diyaloglar Parmenides, Theaitetos ve Phaedros’tan meydana gelir. Bu dönemi tanımlayan, hatta dönemin diyaloglarını birleştiren en önemli husus, onlarda Platon’un ilk kez sistemine, özellikle de *İdealar Kuramı*’na eleştirel bir gözle bakmaya başlamış olmasıdır.

Nitekim *Parmenides*’te idealar kuramının yol açtığı güçlük ve zorluklar üzerinde yoğunlaşılır.

Theaitetos’ta ise, algının bilgi olma iddiasını tartışırken, öyle sanılır ki, Platon bir yandan da kendine idealar kuramı olmadan bilgi probleminde bir çözüm getirip getiremeyeceğini sorar.”

* * *

“...Demek ki, *yaşlılık diyaloglarıyla olgunluk diyaloglarını* özellikle içerik yönünde birleştiren en önemli husus budur, yani teleolojik evren görüşüdür. Farklılık ise, politika felsefesinin veya düzen olarak adalet telakkisinin bu dönemde iki diyalogla temsil edilmesinden de anlaşılacağı üzere, siyaset teorisinin biraz daha öne çıkmasından meydana gelir. Bir başka önemli farklılık, son iki dönemde, yani olgunluktan yaşlılığa geçiş evresiyle yaşlılık dönemi eserlerinde Sokrates’in rolünün azalmasından ve diyalogun, özellikle gençlik döneminde çok öne çıkan dramatik karakterinin tümünden kaybolmasından meydana gelir.

Sokrates sadece *Philebos* ve *Theaitetos*’ta baş konuşmacıdır, diğer diyaloglarda Platon’un baş sözcüsü değildir, *Yasalar*’da ise hiç görünmez. Yine son dönem diyaloglarında, sonradan zoraki bir biçimde diyaloga dönüştürülmüş olduğu sanılan, uzun sunum ya da serimlerin belirteci olmaya başladığı deneme formu ağır basar.

Theaitetos diyalogu, matematikçi Theodoros ve onun öğrencisi Theaitetos ile Sokrates arasında geçer. Temelde Protogoras’ın “*Her şeyin ölçüsü insandır*” düşüncesine karşı çıkan Sokrates, bu eksen çerçevesinde “*Bilgi Nedir?*” ve “*Filozof kimdir?*” sorularını ayrıntılı bir şekilde ortaya koyar.

Kaynak: Prof. Dr. Ahmet CEVİZCİ

* * *

SOKRATES: Evet tanıdım! Sunionlu Euphrasios’un oğlu. Babası da söz ettiğin gibi bir insandı. Önemli biriydi ve epeyce de zengindi. Delikanlının ismini ise bilmiyorum.

THEODOROS: Onun adı Theaitetos! Babasının mirasını vasileri yiyip bitirdi. Fakat delikanlı para konusunda da şaşırtıcı derece başarılı.

SOKRATES: Anlattıklarına göre bu delikanlı asil bir insan. Yanımıza gelmesini söylesene.

THEODOROS: Tamam. Theaitetos! Sokrates buraya gelmeni istiyor.

SOKRATES: Theaitetos! Theodoros yüzünün bana benzediğini söylüyor. Bunu kabul edip etmememe kimse karışamaz. Şimdi ikimizin de birer liri olsa ve Theodoros, bu lirlerin aynı sesi çıkardıklarını söylese hemen ona inanır mıyız, yoksa doğru bir şey söyleyip söylemediğini araştırır mıyız?

THEAİTETOS: İkinci dediğini yaparız.

SOKRATES: O halde kendisi bize bir müzisyen olduğunu ispatlarsa, ona inanırız.

THEAİTETOS: Evet.

SOKRATES: Bu durumda yüzlerimizdeki çizgilerin benzeyip benzemediğine karar vermek için kendisinin bir ressam olması gerekecektir.

THEAİTETOS: Tabii ki.

SOKRATES: Theodoros ressam mı?

THEAİTETOS: Bildiğim kadarıyla değil.

SOKRATES: Geometrice mi?

THEAİTETOS: Sokrates! Evet, kendisi bir geometricidir.

SOKRATES: Peki astronom, matematikçi, müzisyen gibi ya da eğitimle ilgili başka sıfatları da alır değil mi?

THEAİTETOS: Kesinlikle.

SOKRATES: O halde kendisi ister iyi niyetle, isterse kötü niyetle söylesin, fiziksel özelliklerimiz arasında bir benzerlik kurduğu zaman bunun bir önemi yoktur.

THEAİTETOS: Tabii ki.

SOKRATES: Peki, sevgili Theaitetos! Bu durumda senin tanıtman, benim de seni incelemem gerekiyor. Çünkü Theodoros’un, Atinalı ya da yabancı olsun hiç kimseyi senin kadar övmemişti.

THEAİTETOS: Sevgili Sokrates! Bundan büyük gurur duydum. Ancak Theodoros’un şaka yapmadığını nereden biliyoruz?

SOKRATES: Theodoros böyle şakalar yapmaz. Ancak şaka olsa bile biz niyet ettiğimiz şeyi yapalım. Konuşmamız sırasında ona sadece zaman zaman başvuracağız, çünkü herkes onun ne kadar doğruları söyleyen bir insan olduğunu bilir. Bu nedenle biraz önce kararlaştırdığımız şeyi yapalım.

THEAİTETOS: Tamam, istediğin gibi olsun.

SOKRATES: Peki, sen Theodoros’tan geometri öğrendin mi?

THEAİTETOS: Evet.

SOKRATES: Astronomi, müzik ve matematik de öğrendin mi?

THEAİTETOS: Öğrenmeye çalışıyorum.

SOKRATES: Ben de aynı şekilde. Bu bilimlerde başarılı olan birilerinden öğrenmeye

çalışıyorum. Ancak her ne kadar bu konularda bir miktar fikrim olsa da çok önemli değilmiş gibi görünen bir nokta beni her zaman endişelendiriyor. Bu konuyu seninle ve buradakilerle birlikte incelemek istiyorum.

Sence bir şeyi öğrenmek, o öğrenilen konuda BİLGE olmak mıdır?

THEAİTETOS: Elbette.

SOKRATES: Bu, bilimden farklı bir şey midir?

THEAİTETOS: Hangisi?

SOKRATES: Bilgelik diyorum, bilge olmak ve bilgili olmak aynı şey değil midir?

THEAİTETOS: Başka nasıl olabilir?

SOKRATES: O halde bilgelik ve bilgi aynı şeydir.

THEAİTETOS: Evet.

SOKRATES: Ben de tam bu noktadan endişeliydim. Bilginin tam olarak ne demek olduğunu bilmiyorum. BİLGİ NEDİR? Bu konuda net bir şeyler söyleyebilecek olan var mı? Önce kim başlamak ister? Fakat biri konuşurken hata yaparsa, çocukların oyun oynarken yaptığı gibi onun sırtına çıkacağız. Eğer hata yapmazsa, o kişi bizi yönetecek ve hepimize sorular soracak. Evet, ne dersiniz? Şimdi bir tartışma başlatmak istiyorum, bunu yapmamda yanlış bir şey var mı?

THEODOROS: Sokrates! Böyle bir araştırmayı başlatmaya çalışmak asla yanlış olmaz. Ancak buradaki delikanlılar ile konuşmalısın, çünkü ben hem bu türden tartışmalara alışkın değilim, hem de bunun için çok yaşıyım. Fakat gençler bu tür bir tartışmadan epeyce yararlanacaklardır. Atasözüne göre de gençler pek çok konuda kendilerini geliştirebilirler. Bu çok doğru. Bence Theaitetos ile konuşmaya başladığımızı göre, onunla devam et.

SOKRATES: Theaitetos! Theodoros’un neler söylediğini duydun. Bence onu dinleyeceksin. Hem bu kadar bilgili bir insanın sözlerini dinlememek olmaz. Şimdi bana bilgi denildiğinde senin bundan tam olarak ne anladığını söyle.

THEAİTETOS: Dediğini yapacağım Sokrates! Hata yaparsam beni düzelt.

SOKRATES: Elimden geleni yapacağım.

THEAİTETOS: Bana kalırsa Theodoros’tan öğrendiğim her şey, bilgidir. Örneğin geometri ya da biraz önce sıraladığın diğer konular. Öte yandan ayakkabıcılık ya da diğer zanaatlar da ister bir arada, ister ayrı ayrı incelensinler, birer bilgidirler.

SOKRATES: Ah, ne kadar da asil ve cömertsin. Ben senden sadece bir şey istedim, sen bana birçok şey veriyorsun. İstedğim basit bir şeydi, ama sen karşıma başka başka şeyler de getirdin.

THEAİTETOS: Anlamadım Sokrates?

SOKRATES: Şöyle söyleyeyim: Ayakkabıcılık dediğimiz şey, ayakkabı yapmaktan başka bir şey değildir, değil mi?

THEAİTETOS: Tabii ki sadece budur.

SOKRATES: Yine marangozluk denildiği zaman, ağaçların kesilmesi ve bunların işlenmesiyle elde edilen şeylerin yapılmasını

kastediyorsun değil mi?

THEAİTETOS: Evet, sadece bunu kastediyorum.

SOKRATES: Yani bilgi neye aitse, ona göre bir tanımlama yapıyorsun.

THEAİTETOS: Doğru.

SOKRATES: Şimdi, benim sorum bilginin kaç türü olduğu değildi, sana bilginin neye ait olduğunu sordum. Amacımız bilgi türlerini sıralamak değil, BİLGİNİN ÖZÜNÜ ANLAMAK. Sence haklı mıyım?

THEAİTETOS: Çok haklısın.

SOKRATES: Şimdi biri gelip bize balçığın özü nedir diye sorsa, biz ona balçık türlerini sıralayıp testicinin, fırıncının ya da tuğlacının balçığı desek garip bir durum ortaya çıkmaz mı?

THEAİTETOS: Öyle görünüyor.

SOKRATES: Garip olur, çünkü balçık kelimesinin tanımına herhangi bir zanaatkârı da dâhil ettiğimiz zaman, verdiğimiz cevabın yeterli olduğunu zannediyoruz, ancak daha o şeyin özünü bilmeden tartışabilir miyiz?

THEAİTETOS: Tabii ki yapamayız.

SOKRATES: Bu durumda bilginin ne olduğunu bilmiyorsak, ayakkabıcı bilgisi lafından da bir şey anlamayız.

THEAİTETOS: Kesinlikle.

SOKRATES: Yani bilginin ne olduğunu bilmeyen bir insan, ayakkabıcılığın ya da başka bir zanaatın ne olduğunu da bilemez.

THEAİTETOS: Evet.

SOKRATES: Bu durumda bilginin özünü sordüğümüzde, zanaat isimlerini sıralamak doğru olmaz. Çünkü böyle bir yanıtta, sadece bilimin konusunun ne olduğu söyleniyor, ancak bize sorulan soru bu değildi.

THEAİTETOS: Haklısın.

SOKRATES: Hem böyle yanlışlık başka hatalara da neden olabilir. Biri bize balçık nedir diye sorsa, toprakla suyun karışımıdır diyebiliriz, ancak bize sorulan soru, onun kimin tarafından kullanıldığı değildir.

THEAİTETOS: Şimdi anladım Sokrates! Biraz önce adaşın Sokrates ile yaptığımız tartışmadaki sorunla benzer bir sorun ortaya çıkıyor.

* * *

SOKRATES: Belki de biraz önce konuştuğumuz bilginin özü konusunu fazla önemsemiyorsun, bunun sıradan bir iş olduğunu düşünüyorsun.

THEAİTETOS: Zeus adına yemin ederim ki böyle değil, hatta onun en önemli iş olduğunu düşünüyorum.

THEAİTETOS: O halde cesaretini topla, Theodoros'un sözlerinin doğruluğuna inan ve bilginin özünü bulmaya çalış.

THEAİTETOS: Sokrates! Bunu denemeye hazırım.

SOKRATES: Peki, biraz önceki çaban yerindeydi. Çarpımlar söz konusu olduğunda tanım yapabilmek için çok fazla sayıda sayıyı incelediğin gibi, aynı şekilde çeşitli bilgileri de tanım yapabilmek için bir araya getir.

THEAİTETOS: Sevgili Sokrates! Daha önce de bana sorduğın bu soruların üzerine düşündüm ve bunları yanıtlamak için çaba harcadım. Ancak bulduğum çözümler yetersizdi, diğer insanların anlattıkları da aynı şekilde. Ancak içindeki öğrenme arzusundan da hiçbir şey kaybetmedim.

SOKRATES: Theaitetos! Bu acının nedeni, BİLEMEMEK DEĞİL, ÖĞRENMEK üzere olmaktadır.

THEAİTETOS: Bilmiyorum Sokrates! Ama duygularım bu şekilde.

SOKRATES: Sen benim çok ünlü ve asil bir ebe olan PHAİNARETES (yun: "erdemin fenomeni") tarafından doğruluğumu bilmiyor musun?

THEAİTETOS: Biliyorum.

SOKRATES: Benim de aynı işi yaptığımı bilmiyor musun?

THEAİTETOS: Hayır.

SOKRATES: Evet öyle ama sen bunu kimseye söyleme. Çünkü benim böyle bir sanata sahip olduğumu kimse bilmiyor. İnsanlar bunun bilmezler, ancak garip bir insan olduğumu ve kafalarını karıştırdığımı söylerler. Peki, bunu duymuş muydun?

THEAİTETOS: Duymuştum.

SOKRATES: Peki, neden biliyor musun?

THEAİTETOS: Hayır, lütfen.

SOKRATES: Ebelik sanatında neler vardır? Bunları düşünürsen sana ne söylemek istediğimi çok daha iyi anlayacaksın. Ebeler aslında doğurganlık zamanları geçmiş kadınlardır, bir kadın kendisi doğurabilecek yaştaysa ebelik yapmaz, sadece doğuramayacak durumda olanlar ebelik yaparlar.

THEAİTETOS: Doğru.

SOKRATES: Aslında hikâyeye göre bu, Artemis'ten kaynaklanan bir âdet. Artemis hiçbir zaman doğurmadığı için doğum işleriyle ilgilenmek istemiş. Ancak bu işi öğrenbilmek için aynı zamanda bu konuda bilgi sahibi de olmak gerekiyor, işte bu nedenle asla doğurmamış olanların bu işi yapmaları yasaklanmış. Öte yandan yaşı geçkin olup doğurmayanların da sırf kendilerine iyilik olsun diye bu işi yapmalarına izin veriliyordu.

THEAİTETOS: Evet.

SOKRATES: Hem bir kadının hamile olup olmadığını, ebeler diğer insanlardan daha iyi anlarlar değil mi?

THEAİTETOS: Tabii ki.

SOKRATES: Ebelerin gerekirse çocuğu doğurtmama ya da ilaçlarla ve büyülerle kadını sakinleştirme ve zorlu durumlarda doğumu gerçekleştirme şansları vardır değil mi?

THEAİTETOS: Evet.

SOKRATES: Bu arada ebeler aynı zamanda en güzel çocukların doğması için hangi erkeklerle hangi kadınların birlikte olmaları gerektiği konusunda da epeyce bilgilidirler.

THEAİTETOS: Bunu duymuştum.

SOKRATES: Ebeler bu konuda başarılı olmayı, çocuk doğurma konusunda başarılı olmaktan daha fazla önemserler. Hem söyle düşünebilirsin: Toprakta yetişen ürünleri bilmek ve hangi toprakta ne tür ürünler yetiş-

ceğini bilmek farklı sanatlar mıdır yoksa bu ikisi aynı sanat mıdır?

THEAİTETOS: Elbette aynı sanattır.

SOKRATES: Peki kadınlar söz konusu olduğu zaman, tohum ekme ve yetiştirme sanatları birbirinden farklı mıdır?

THEAİTETOS: Yok, hayır zannetmiyorum.

SOKRATES: Haklısın. Tabii ki ebeler namuslu insanlar olmak istedikleri için kadınları ve erkekleri uygun olmayan yollarla birleştirmek gibi bir yola sapmıyorlar. Çünkü sanatlarını icra ettikleri zaman, bu şekilde suçlanma ihtimalleri bulunmakta. Fakat bana kalırsa gerçekten ebe olanlar, bu konuda aracılık yapma şansına sahiptirler.

THEAİTETOS: Haklı gibisin.

SOKRATES: Evet ebeler bu kadar çok iş yaparlar, ben ise onlardan daha fazla iş yaparım. Çünkü kadınlar her zaman çocuk doğurmazlar, bazen de yalancı ceninler ortaya çıkarırlar. Bunları fark etmek kolay bir şey değildir. Ebelerin yaptıkları şeyler arasında en güzeli, doğru ve yanlış olanı birbirinden ayırt edebilmektir. Bu konuda sen ne düşünüyorsun?

THEAİTETOS: Haklısın.

SOKRATES: Benim ebeliğim ise biraz farklı. Ben kadınları değil, erkekleri doğurtuyorum ve doğumda erkeklerin bedenlerine değil, ruhlarına hitap ediyorum. Benim sanatımdaki en önemli nokta, gençlerin söyledikleri şeylerin mutlak doğru mu yoksa yanlış mı olduğunu araştırmaktır. Bu anlamda bakıldığında, ebeler ile aramda büyük benzerlikler var, ben de bilgeliğim bakımından yetersizim. Hiçbir zaman kendi düşüncelerimi anlatmam ve her zaman diğer insanlara sorular sorarım, bu nedenle de bilge olduğumu iddia etmiyorum. Böyle davrandığım için bazıları beni suçluyorlar ve bu suçlamalarında haklılar. Ancak tanrılar benim başkalarını doğurtmamı istiyorlar, buna karşılık bana DOĞURMA YETİSİ vermemişler. Bu nedenle bilge bir insan değilim, benim ruhumun ortaya koyabileceği herhangi bir yenilik yok. Öte yandan karşıma çıkan insanlar, ilk başta sanki hiçbir şey bilmiyor gibidirler, fakat zamanla tanrıların da yardımıyla ne kadar fazla ilerleme kaydettiklerini görürler. Ancak yine de hiçbir şey öğrenmedikleri de ortadadır. Onlar sadece kendi içlerinde var olan şeyleri ortaya dökmektedirler. *Sadece Tanrı ve ben doğurabiliriz.*

Söylediğim şeyi şu şekilde açıklayayım: Söylediğime inanmayanlar ya da doğurmalarında benim bir etkim olmadığını düşünen insanlar ya kafalarında kendi düşünceleriyle ya da başka insanların düşüncelerinden etkilenerek yanımdan ayrıldılar. Fakat kötü dostlar edindikleri için, hem ruhları daha kötüye gitti, hem de sayemde yaptıkları doğum sonucunda elde ettiklerini de kaybettiler. Yaptıkları şey, doğru olmayan şeyleri doğru olanlardan daha üstte görmektir, işte bu nedenle gözlerinde cahil insanlar haline geldiler. Bir örnek verecek olursak, Lysimakhos'un oğlu

Aristeides'ten söz edebiliriz, aynı şekilde başkaları da var.

Kimileri bazen akıllarını başlarına toplar ve yeniden benimle iletişim kurmaya çalışırlar; DAİMON bu insanların bazılarıyla yeniden iletişim kurmamı yasaklarken, bazılarına izin verir.

İzin verdikleriyle yeniden araştırma yapmaya başlarız. Yanımda bulunan insanların doğum yapan kadınlarla ortak özellikleri vardır, onlar da acı içindedirler, kadınlardan daha fazla acı çekerler, sürekli acı içinde kıvranırlar. Ben bu acıları arttırabileceğim gibi azaltabilirim de.

Theaitetos! Bazılarının ise doğum yapmamacaklarını önceden anlarım, bu insanlara herhangi bir yararım olamaz. Kendilerine yine iyi davranırım, ancak onlara başka kimin yardımcı olabileceğini de söylerim. Bu tür insanları Prodikos'a (Yunan sofist düşünür) ya da Tanrı'dan yardım görmüş diğer bilge

insanların yanına gönderiyorum.

Sana bunlardan söz etmemin nedeni, senin de anladığın şekilde düşüncelere gebe olduğunu ve acı çektiğini görmemdir.

Bu nedenle benim bir ebeğimin oğlu olduğumu, kendimin de bir ebe olduğumu bilerek yanıma gel ve elinden geldiğince sorularıma yanıt vermeye çalış.

Bazı düşüncelerinin yanlış olduğunun farkına varırsam ve bunları yanlış olmalarından dolayı yok sayarsam, yeni doğmuş ve çoğundan korkan kadınlar gibi öfkelenmemelisin.

Bazılarını içinde buldukları kötü durumdan çekip çıkardığım zaman, bana vahşi hayvanlar gibi saldırdılar, çünkü onlara iyilik yaptığımı inanmıyorlardı. Onlar, tanrılarından hiçbirinin insanların kötülüğünü istemediklerini bilmiyorlardı. Ayrıca davranışlarımın nedeninin benim kötü niyetim olmadığını,

sadece yanlış yapmanın Tanrı'nın izin vermeyeceği bir şey olduğunun farkında değillerdi.

Buradan yola çıkarak konuyu tekrar düşünmelisin ve BİLGİNİN ÖZÜNÜN ne olduğunu söylemelisin. Öte yandan sakın bunu yapamayacağımı söyleme, çünkü Tanrı isterse ve sen de aynı yönde çaba harcarsan bunu başaracaksın.

THEAITETOS: Sokrates! O kadar istekle bunu öneriyorsun ki içimden geçenleri söylememem olmaz. *Bence bilgili insan, bildiği şeyi algılayan insandır*, evet bilgi algıdır.

SOKRATES: Evet kesinlikle bu şekilde davranmalısın, düşüncelerini bu şekilde net olarak ifade etmelisin. Şimdi bu düşüncenin ne kadar doğru olduğunu inceleyelim, *bilgi algıdır* diyorsun değil mi?

KAYNAK: Platon, Theaitetos, çev. Furkan AKDERİN, Say Yayınları. S.28-39

BİZİM SAHAF

Hazırlayan: Ayşe Doğu

Yahudilikte İbadet Adem Özen

Yayınevi: Ayışığı Kitapları
260 sayfa

Birinci bölümde, Yahudiler nezdinde mümtaz bir yer işgal eden ve İsrailoğulları'nın ataları olarak kabul ettikleri, İbrahim, İshak ve Yakub'un inanç ve ibadetleri hakkında ileri sürülen bazı görüşler üzerinde durularak, onların ibadet ve ibadet yerleri hakkında bilgi sunulmuştur. Bu bölümde ibadetlerin yapıldığı ve bir diaspora (Yahudilerin İsrail dışında yaşadıkları yerler) ürünü olan sinagog ve onun fonksiyonlarına temas edilmiştir.

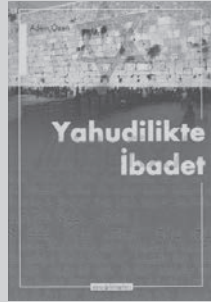
İkinci bölümün öncelikli konusunu, sinagogun inşası ile önem kazanan ve özünü duanın teşkil ettiği ibadet oluşturur. Bundan başka, Yahudi düşüncesinde dua, ibadete hazırlık, ferdi ve cemaatle ibadet, ibadet esnasında giyilen kıyafetler, kullanılan araç ve gereçler bu bölümde işlenen konulardandır.

Talmud ve Hadis Karşılaştırmalı Bir Araştırma

Dr. Mehmet Sait Toprak

Yayınevi: Kabcacı Yayınları
543 sayfa

Bu kitapta, binlerce yıl nesilden nesile aktarılagelen, "sözlü" olarak rivayet edilmelerine karşın Yahudilik ve İslam'daki "Yazılı Kitap"ı insanlara daha anlaşılır ve yaşanılır kılan –metin değerlerinin kanoniklikleri tartışmalı olsa da– yasanın ve teolo-

jinin en temel dayanağı olan iki kaynağı; Yahudilerin Talmud'u ve Müslümanların Hadisleri, teolog ve kadim diller uzmanı Mehmet Sait Toprak tarafından cesaretle ve büyük bir özgüvenle ele alınıyor.

Yazar, Talmud ve Hadis etrafında örgülenen anlayışın arka planını metodolojik ve tarihsel bağlamıyla ve sözlü'den yazılı'ya aktarılması evreleriyle düşünülmesini önerirken aynı zamanda insanlık birikiminin bu muazzam kalıntıların anlaşılmasına da giz(em)li bir kapı aralıyor aslında...

Yazarımız İbranice, Aramice ve Arapça dillerindeki uzmanlığını sergilediği bu kitabıyla, Yahudilik ve İslamiyet'te "Yazılı

Kitap"ın dışında kendisine kutsallık atfedilen Talmud ve Hadisleri benzerlik ve yakınlıklar çerçevesinde karşılaştırarak bu alanda bir ilke adım atmıştır. Yazar, bununla Yahudi toplum sözleşmesi ve "Yahudi hayat okulu" Talmud ile yaşam portresi ve Müslüman'ın "Peygamber esaslı yaşam rehberi" Hadis'i, iki inanç sisteminin ayrı gibi görünen; ama gerçekte iplikleri iç içe geçmiş bir dizi ortak ve ortak olmayan dokusunu son derece maharetli bir sanatkârlık göstererek yan yana getirmiştir. Bilimsellik, yan yana gelmesi imkânsız olanları bir araya getirirken, birbirinden ayrılmaz gibi görünenleri de ustaca analiz etme uğraşısı ve önyargıların kırılması değil midir? İşte yazar, bu eserinde görünürde imkânsız, ama içten ayrılmazları ahenkle ve önyargısız bir şekilde bir araya getirmiş ve buluşturmuştur.

Bu eserin ilerleyen sayfalarında, satır aralarında verilen kimi metaforlar ve ilginç karşılaştırmalar, ortalama teoloji okuru için son derece yeni bilgileri sunarken bu alanın uzmanlarını hayrete düşürecek tespitler ve yorumlar da bizi kitabın içine daha çok çekilmeye, sayfalarının elimizde daha zevkle çevrilmesine neden oluyor.

Gerİ Dönüp Bakmamak

İzzet Erş

Araf, en yüksek yerdir ve ancak irfâniyetle kazanılır. [1]

Tora, Sodom ve Gomorra'yı yok etmek için inen meleklerin Lut'un yanına gitmeden önce İbrahim'e uğradıklarını anlatır. Melekler burada konaklar ve İbrahim onları tüm cömertliği ile ağırlar. Ardından İbrahim'in yanından ayrılıp Sodom'a, günahkâr şehre yönelirler. Midraş'a [2] göre Lut, yaşadığı şehre ulaşan insan sûretindeki meleklerin sokakta bir oraya bir buraya gidip geldiğini görür. [3] Onların orada ne yaptıklarını anlamaz, ama İbrahim gibi o da evine davet etmek ve misafir olarak ağırlamak ister.

Midraş, boğazına kadar günaha batan *vicdansız* Sodom halkını betimler. Sodom'un kendi yasaları vardır ve bu yasalara göre kendi şehirlerinden olmayanların misafir olarak ağırlanması yasaktır. Lut bunu bildiğinden evine gelmeyi kabul eden bu insan sûretindeki melekleri, *misafirlerini* kimse görmeden eve alır, cam ve kapısını kapar. Zira içeride misafir olduğu bilinmemelidir.

Midraş, Lut'un kendisi gibi salih ve latif olmayan karısının, onunla çekiştiğini ve Lut'a ailesini tehlikeye attığını, misafirlerden derhal kurtulmasını istediğini vurgular. Ancak Lut bunu kabul etmez. Bunun üzerine yemekte kullanmak üzere tuzunun kalmadığını söyleyerek evden çıkar ve komşularına gider. Onlara evde misafirlerinin olduğunu ancak onlara yemek yapmak için evinde tuzunun kalmadığını söyler ve ihtiyacı yokken tuz aranır. Amacı evinde misafir olduğunu şehre duyurmaktır. Ve çok kısa bir sürede şehirdeki herkes bunu öğrenir.

Efsanenin devamı Tora'daki anlatım ile aynıdır. Melekler Lut'a eşi ve çocuklarını alarak gecenin bir vakti evden ayrılmasını ve Tanrı'nın kendilerine verdiği yetki ile şehri yok edeceklerini, ancak kendilerinin bu ayrılışlarının ardından asla geri dönüp bakmamalarını tembihlerler. Zira melekler Sodom'u ve Gomorra'yı ateş ve kükürt ile yerle bir edeceklerdir. Ve onlar arkalarında ne olduğunu görmek için dönerlerse şehrin

[1] Lütfi Filiz, *Noktanın Sonsuzluğu*.

[2] Midraş, Yahudi geleneğinde kutsal metinlerin haftalık sinagog toplantılarında okunması ve dinleyicilere ders olarak verilen eşlik eden açıklamalardan oluşan külliyyat.

[3] Midraş, *Bereşit* Vayera.

günahına ortak sayılacaklardır. Çünkü insan *gözü* ile baktığı yerdedir. Şüphesiz göz kalpte olanı arar, merak ettiğine yönelir.

İnsan, beşeriyet ile ulviyet arasında sıkışmış bir varlıktır. Beşeri halkiyatıyla muhtaç, ulvi mahiyeti ile samettir. Ne beşeriyetini görmezden gelebilir, ne ulûhiyetine sırtını döner. Yine de ne beşeriyetiyle memnundur ne de ulûhiyetine teslimdir. Birinden vazgeçemez, diğerini ise tüm kalbiyle isteyemez. Bu nedenle arada kalır. Denilir ki insan arada varlıktır; Yer ile gök arasındadır. Yaşamla ölüm, seçimle zorunluluk, zulmet ile nûr, rehavetle doğruluk, boş vermişlikle adalet, basitlikle sadelik, sevgi ile yalnızlık, her şeyle hiçbir şey arasında veya Mısır'la Kanaan arasındadır.

Allah'ın takdiri ile çöle sevk edilen İsrailoğulları Rablerine ve Musa'ya karşı söylenir: "*Çölde ölelim diye niçin bizi Mısır'dan çıkardınız? Çünkü ekmeğ yok, ve su yok; ve canımız bu bayağı ekmeğten öğreniyor*". [4] Bu bayağı bulunan yemek bir lütf olarak Allah'ın gökten indirdiği Manna'dır. Manna, İsevi söylemde ilâhi kelâmdır, logostur, sohbettir. Aslında o Mısır'da olmayan her şeydir. Zira Mısır'dan çıkmak, Mısır'a ait olandan çıkmaktır. Bunu isyanda bulunan kavim göstermektedir ki bedenleri Mısır'dan çıkmış, ancak akılları çıkamamıştır.

Mısır'dan aklıyla çıkmak, aklını geçmişin kuruntularından arındırmaktır. Gönlüyle Mısır'dan çıkmak vicdanın temizlenmesi, ruhen çıkmak ise manevi olarak beslenmeyi ifade eder. Her hâlükârda Mısır'dan çıkan geri dönüp bakmaz. Esaret altındaki geçen günleri hasretle yâd etmez. Mısır'dan ahlâkın tezkiyesi ile çıkılır. Ahlâkı tezkiye olan kötü kokan ahlâkını övmez, onu haklı çıkarmak istemez. Ve eğer "*Ben nefsimi temiz çıkarmam. Çünkü nefis, dâimâ kötülüğü emredicidir*," [5] diyebilirse Mısır denilen nefis ülkesine sultan olur.

Lut'un karısı meleklerin ihtarını dinlemez. Ve dönüp geriye, Tanrı'nın işaret ettiği yere değil, ama günahkâr şehre, kendi geçmişine bakar. Geçmişe takılmak insanı ya hüzne ya da hasrete boğar. Oysa geçmişine dönüp baktığında bulacağı ne olabilir? Kendisini kibleye davet eden misafirleri ele vermek için uydurduğu tuz arama yalanı, geri dönüp baktığında onu tuzdan bir heykele dönüştürür. Bu, donmaktır; hareketsiz kalmak, diriliği, heyecanı kaybetmek, zevkin, neşenin kaçması demektir.

Mısır'dan çıkış efsanesinde her zeki

[4] Tora, *Çıkış* 21:5

[5] Kur'an-ı Kerim, *Yusuf Sûresi* 12/53 "Ve mâ uberriu nefsi, innen nefse le emmâretun bis süi illâ mâ rahime rabbî, inne rabbî gafûrun rahîm".

insanın basitçe aklına gelen bir sorudur; Mısır'dan Kanaan denilem Kem ülkesine gitmek kırk yıl sürer mi? Mutasavvıfların şüphesiz birçok cevabı vardır. Ancak hayat çölünde başıboş gezen ahmak derviş pek nadiren sezer ki, çölde yürüyen de, yolu uzatan da kendisidir. Esas olan talip olmak değil, talebine icabet bulup mesut olmaktır. Dervişin ahmağı Allah'ın kendisini sınıdığını sanır. Hâlbuki kendini sınıayıp, sonra da kendinden râzı olmayan, tâlibin kendisidir. Bu ise Allah'ın yüreklerle koyduğu bir yasadır.

Mısır'dan, esaret evinden, nefsanîyetten vs. kişiyi kendi talebi, Allah'ın kabulü çıkarır. Vaat edilen cennete, ırmaklarından süt ve bal akan bereket evine, semavi kanuna, kemâle de yine insanın sahici *ricası* ve Allah'ın kudretli eli iletecektir. Yeter ki hidayeti geçmişte aramasın.

Çölde gezen iki kişi vardır. Biri başıboş gezer, diğeri kiblesine yönelmiştir. Biri çölde yaşar, diğeri sadece çölden geçer. Biri urftadır [6], diğeri Araf'ta. Araf'ta olanın iyilikleri ile kötülüklerinin eşit olduğuna inanılır. İyiliklerle kötülüklerin eşitliği, ancak iyi ve kötü fevkinde, zevki cennet ile cehennemden geçenler için mümkündür. Onların kalbinde ne cehennemin korkusu, ne de cennetin arzusu bulunur: "*Allah'ın velilerine korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir*." [7]

Allah tüm kullarını esirgesin, esareten kurtarsın. Esarete sürükleyen belalar başları üzerinden; akıllarından, gönüllerinden geçip gitsin. Âmin.

İzzeters80@gmail.com

[6] Arapça "urf" kum tepesi anlamına gelir. Araf kelimesinin tekilidir.

[7] Kur'an-ı Kerim, *Yunus Sûresi* 10/62 "E lâ inne evliyâallâhi lâ havfun aleyhim ve lâ hum yahzenûn". Ayrıca Araf kavramı için *Araf Sûresi* 7/49.

Bülten Künye

Yayın Adı Düşünüyorum • İmtiyaz Sahibi Şeyma Bobaroğlu • Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Ekrem Genç • İdare Adresi Bayar Cad Papatya Apt. 22/11 Erenköy İstanbul 0216 382 81 73 • Basım Yeri Küçük Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti. / Maltepe Mah. Davudpaşa Cad. Emintaş Kazım Dinçol San. Sit. No:81/170 Zeytinburnu İstanbul Türkiye Tel.: 0212 565 24 68 • Yayın Süresi Aylık • Dili Türkçe • Türü İlmî, Fennî, Edebi • Alanı Yerel

Yazı İşleri Kurulu Ayşe Doğu, Deniz Tipigil, Ekrem Genç, Elif Ersoy, Gülşen Geniş, İzzet Erş, Sadık Acar, Selin Erş, Sevgi Genç E-posta bulten@anadoluydinlanma.org • Web www.anadoluydinlanma.org

Tantra

Nilgün Çevik Gürel

Hint gelenek ve kültüründe ortaya çıkan *Tantra*, mistik bir uygulama ve anlayıştır. Veda öğretileri zamanında başladığı bilinen bu anlayış; evren, bilinç ve beden üzerinden açıklamalar yapar.

Sanskrit bir kelime olan *Tantra* (*Thanoti*) Tan kökünden gelir ve uzatma, dokuma, genişleme gibi anlamlara sahiptir. *Tra* (*Trayaten*) ise özgürleştirmek anlamına gelir. Yani genişleyerek, büyüyerek, seçenekler sunularak özgürleştiren yöntem olarak kabul edilebilir. Aynı zamanda bilincin genişlemesi anlamına da gelir. Bireysel bilinç ile evrensel bilincin birleşebilmesi için bilincin genişlemesi gerektiği, aksi takdirde kurtuluşun mümkün olmayacağından bahseder.

Tantra öğretilerinde, evren saf bilincin iki farklı yönü olarak var olmuştur. Bu yönlerden biri tanrı *Şiva*'dır. Eril, olumsuz, yıkıcı özelliği temsil eder. *Şiva*'nın yaşadığı yer olarak kabul edilen Kailasa Dağı, kendi öğretilerini aktardığı ve *Şakti* ile konuşmalarının geçtiği yer olarak var sayılır. *Şiva*'nın eşi *Şakti* ise aktif, yaratıcı olan diğer yönü temsil eder. Biri olmadan diğeri de olamaz, ikisi de aynı anda vardır. *Tantra* ise tanrıça formunda olan *Şakti*'ye bağlı manevi bir disiplin, bir yoldur.

Tantra bilgi ile birlikte deneyimi esas alır. Deneyimi "bilmek" olarak kabul eder.

Genellikle *Tantra* cinsellik ile ilgili bir anlayış olarak bilinmesine rağmen, bu sistemde cinsellik diğer tüm pratikler ile birlikte düşünülmesi gereken ritüel uygulamalardır. Cinsel enerji de ilâhi güç ile birlik sağlamak için kullanılabilir.

Tantra cinsel enerjiyi kullanabilir. Mücadele edip, yadırgamadan, yasak, tabu olarak görmeden, bedeni, kendini olduğu gibi kabul ederek dönüşüm yaratabilir. Cinsellik kötü bir şey değildir, var olan her enerji doğaldır ve gerçektir.

Tantra ile derin bir çalışma uzun yıllar alabilir; disiplin, sabır, anlayış, farkındalık ile olana teslim olmayı gerektirir. Mücadele, savaş yerine her şeyin farkında olup, her şeyi olduğu gibi kabul etmek, özellikle kendini olduğu gibi kabul etmek gerekir.

Psikolojik olarak birçok yerde eril enerjiye sahip (saldırgan, aktif, şiddet içeren) olanların yolu *Yoga*, dişil enerjiye sahip (alıcı, pasif, şiddet içermeyen) olanların yolu *Tantra* olarak bilinir. *Tantra* temelinde kabullenme vardır. *Yoga*'da ise durum biraz daha farklıdır; yoga tekniklerini uygularken bir mücadele, savaş vardır ve bu durum egonun çok fazla büyümesine, yücelmesine neden olabilir. Mücadele etmek yerine gelişim, dönüşüm için emek

vermek, çaba harcamak, egonun varlığını kabul edip, egodan ibaret olmadığımızı fark etmeyi sağlar. Tüm bu çabaların sonucunda istediklerimizi elde edemediğimiz durumlar olabilir ve buradan birçok duygu açığa çıkabilir; kızmak, üzülme, nefret etmek gibi... Bu duygulardan etkilenmeden, olana kabul ederek objektif bir bakış açısı ile inceleyip analiz yapabilme yeteneğimizi geliştirmek için yogayı, meditasyonu kullanabilir, bilincimizi genişletebiliriz.

Tantra yolu da aslında bunu önerir, duyguları bastırmadan, öfkenin, kızgınlığın, üzüntünün farkında olup olumsuz duyguları olumlu duygulara dönüştürebilmeyi, hayata geldiğimiz andan itibaren her an'ın önemli olduğunu, her an'ın mucizevi ve kutsal olduğunu gösterir.

nilcvk@gmail.com
www.yogaada.com

Kaynaklar:

Harvey Day, *Yoga Illustrated Dictionary*, Kaye & Ward Ltd. 1971
Orhan Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi
Mircea Eliade, *Yoga, Ölümsüzlük ve Özgürlük*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2003
Heinrich Zimmer, *Hint Felsefesi*, Emre Matbaacılık, İstanbul, 1992
Arthur Avalon, *Tantra of the Great Liberation (Mahanirvana Tantra)*, Dover Publications, Inc. 1972

HAKİKATTEN DAMLALAR

Hazırlayan: Ayşe Doğu

Üçlü Filtre Dersi

Bir gün bir tanıdık Sokrates'e rastladı ve dedi ki:

- Arkadaşınla ilgili ne duyduğumu biliyor musun?

- Bir dakika bekle, diye cevap verdi Sokrates. Bana bir şey söylemeden evvel, senin küçük bir testten geçmeni istiyorum. Buna "Üçlü Filtre Testi" deniyor.

- Üçlü filtre?

- Doğru, diye devam etti Sokrat.

Benimle arkadaşın hakkında konuşmaya başlamadan önce, bir süre durup ne söyleyeceğini filtre etmek iyi bir fikir olabilir. Üçlü filtre dememin sebebi bu.

Birinci filtre, gerçek filtresi:

Bana birazdan söyleyeceğin şeyin tam olarak gerçek olduğundan emin misin?

- Hayır! dedi adam. Aslında bunu sadece

duydum.

- Tamam, dedi Sokrat. Öyleyse, sen bunun gerçekten doğru olup olmadığını bilmiyorsun. Şimdi ikinci filtreyi deneyelim; iyilik filtresini. Arkadaşın hakkında bana söylemek istediğin şey iyi bir şey mi?

- Hayır, tam tersi.

- Öyleyse onun hakkında bana kötü bir şey söylemek istiyorsun ve bunun doğru olduğundan da emin değilsin. Fakat yine de testi geçebilirsin, çünkü geriye bir filtre daha kaldı; işe yararlık filtresi. Bana arkadaşın hakkında söyleyeceğin şey benim işime yarar mı?

- Hayır! Gerçekten değil!

- İyi, diye tamamladı Sokrat. Eğer bana söyleyeceğin şey doğru, işe yarar ve faydalı bir şey değilse, bana niye söyleyesin ki!